

HORVÁTH JÓZSEF

„A NYUGATI KULTÚRA ELŐHÍRNÖKE EZ A KÁVÉHÁZ ÉS SZÁLLÓ...” A SZOMBATHELYI „PALACE” NAGYSZÁLLODA.

A mai Fő tér–Király utca sarkán magasodott a szórakozni, kikapcsolódni, megpihenni vágyó helybéli és idegenből jött vendégek szolgálatában a szombathelyi vendéglátás egykori büszkesége, az elegáns és előkelő Palace nagyszálloda. Jelen írás néhány adalékot kíván nyújtani a működését háromnegyed évszázada beszüntetni kényszerült, az előd Kovács család, majd Herczeg Ferenc munkássága révén már kiváló hírnevet elért s 1932-től Palace néven dr. Stirling Emil és Jenő tulajdonában álló, európai nivóra emelkedett kávéházas szálloda 1950-ben bekövetkezett lerombolásának előzményeihez és körülményeihez.

HELYSZÍN: A SZAKÁCS-PALOTA

A szombathelyi vendéglátás mára már eltűnt emblemikus színhelyét, a Király és a Gyöngyös utca (1898-tól Erzsébet királyné utca, ma: Fő tér) sarkát hajdan ékesítő dekoratív palotát az építető dr. Szakács Manó (Emánuel) ügyvéd Rauscher Miksa tervei alapján kimondottan város-szépészeti megfontolásból emeltette, mintegy követendő példát mutatva annak az új – Szombathely sugárútját, a Széll Kálmán utat a város centrumával, a Fő térrel összekötő –, Király utca nevet kapott főútvonal arculatának kialakításához, amelynek megnyitásában dr. Szakács vezető szerepet vitt.¹

Dr. Szakács korának egyik legszebb szombathelyi épületére 1893. szeptember 6-án kapta meg az építési engedélyt.² 1894. július 7-én tető alá került³ és szeptemberben már befejezés előtt álló kétemeletes díszes, palotaszerű kávéházas szálloda, amely „*oly benyomást*

1 Horváth József: „Monumentális épületeink egyik legszebbike”. Adalékok a szombathelyi Szakács-palota első korszakához, 1893–1915. = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények (továbbiakban: VHHK), 2010. 2. sz. (továbbiakban: Horváth, 2010.) 56–59. p.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Szombathely város polgármestere iratai (továbbiakban: SZV Pg.) Közigazgatási iratok (továbbiakban: Közig. ir.) III. 303/1893.

3 Bokréta-ünnepélyek. = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.), 1894. júl. 8. 7. p.

tesz a szemlélore, mintha egy Andrassy úti sarok ház előtt állana ...”⁴ 1894. decemberére a befejezett épület teljes földszintjét a Gyöngyös u. (ma: Fő tér) 32. sz. alól ide átköltöztött Kovács Jakab-féle (1. kép) „Sabaria” kávéház (2. kép) foglalta el,⁵ amely „... villany-vilá-

1. kép. Kovács Jakab.
(Fehér, 1927. 233. p.)

2. kép. Kovács (Sabaria) kávéház belső.
(Képeslap. Pittmann Ildikó gyűjteménye.)

gítás, villany-szellőztető és gőzfűtéssel berendezett új fényes termeivel”⁶ szintén ugyanezen név alatt december 23-án nyílt meg. A két felső szinten berendezett szállodát pedig Hainczmann János, a Sabaria vendégfogadó tulajdonosa vette bérbe, aki a vendégszobákat „... a legkényesebb igényeknek megfelelő kényelemmel és eleganciával rendezte be”.⁷ Konkrétabban egy korabeli sajtótudósítás a hotelben látottakat a következőképpen mutatta be: „A bútorok ó-német stílusban készítették az asztalos ipar remeki, a padlón végig futó szőnyegek, a drapériák, a villanyos fény s a gőzzel fűtött folyosók mindmegannyi hirdetői az eleganciának és a kényelemnek ...”⁸

Dr. Szakács a Király utcai frontján 50,6 m hosszú házat északi irányban hamarosan meghosszabbította egy 7,6 m-es toldalékkal. Az 1898. szeptember 3-án engedélyezett terv szerint a már meglévő épülettel azonos architektúrájú bővítmény földszintjén két helyiség, első emeletén egy nagyterem, második szintjén pedig négy szoba kapott helyet.⁹ Az új építésű traktust különféle célokra hasznosították, így példának okául itt tartotta fenn székhelyét a Szombathelyi Kereskedelmi Kör.¹⁰

Az 1900-as évek legelején dr. Szakács súlyos pénzügyi zavarba került. Miután válságossá fordult anyagi viszonyainak rendezésére tett erőfeszítései eredménytelenül zárultak,

4 Az új városrészen serényen foly a munka. = Dunántúl (továbbiakban: Du), 1894. szept. 20. 5. p.

5 Értesítés. = Vvm., 1894. dec. 2. 6., 8. p.

6 Kávéház megnyitás. = Vas megyei Lapok, 1894. dec. 23. 4. p.

7 Házi telefon. = Szombathelyi Újság (továbbiakban: SZÚ), 1895. febr. 24. 7. p.

8 Házi telefon ... = Du, 1895. febr. 25. 4. p.

9 MNL VaML SZV Pg. Közig ir. III. 737/1898.

10 A kereskedelmi kaszinó megnyitása. = Vvm., 1907. okt. 1. 2–3. p.

HORVÁTH JÓZSEF: „A NYUGATI KULTÚRA ELŐHÍRNÖKE EZ A KÁVÉHÁZ ÉS SZÁLLÓ...”

elkerülhetetlenné vált tekintélyes ingatlanvagyonának árverése, amely alkalomból kalapács alá került az Erzsébet királyné–Király utcai sarokháza is.¹¹ Az 1903. január 16–19-én lezajlott árverésen a Szakács-palotát 200.000 koronás ajánlatával a Szombathelyi Mezőgazdasági Takarékos és Hitelbank Rt. szerezte meg, de utóajánlatok benyújtása következtében megismételt licitre került sor.¹² Az 1903. március 21-én 220.000 korona kikiáltási árral megtartott utóárverésen a palotát csengeri Háczy Sándor magyargencsi nagybirtokos vásárolta meg 271.000 koronáért unokája, Gothard Egon számára.¹³ Ezzel a mozzanattal zárult a Szakács-palota életének első fejezete.

A SZAKÁCS-PALOTÁTÓL A PALACE NAGYSZÁLLÓIG

Az új házbirtokos, az 1889-ben született Gothard Egon (3. kép) kiskorú lévén,¹⁴ a ház kezelését apja, Gothard Sándor (4. kép) látta el. A vétellel a vállalkozó szellemű nagybirtokos, bankár és gépgyáros Gothard Sándor¹⁵ bekapcsolódott Szombathely gyors iramú haladásából fakadóan biztos jövődelmezőséget kínáló helyi vendéglátóiparba. Gothard továbbra is fenntartotta Kovácsékkal a kávéházi bérleti viszonyt, de tetemes adósságuk átvállalása és a nekik nyújtott kölcsön biztosítékaul Kovács Jakabné július 15-én lemondott kávé iparjogosítványáról Gothard Sándor javára.¹⁶ Miután Hainczmann János szállóbérleti jogviszonyát Gothard felmondta,¹⁷ a fogadós iparendélyt is kiváltotta.¹⁸ Az elkövetkezőkben a Kovács család a Gothard Sándor neve alatti vállalkozás keretében folytatta a vendéglátós ipart. A hotel bérletének november 1-jei¹⁹ átvételével kapcsolódott be a

3. kép. Gothard Egon.
(Berzsenyi Dániel Könyvtár.
Képeslap- és fotógyűjtemény.)

4. kép. Gothard Sándor.
(Berzsenyi Dániel Könyvtár.
Képeslap- és fotógyűjtemény.)

11 A dr. Szakács Manó ügyeiben ... = Vvm., 1903. márc. 18. 4. p.

12 Birtokeladás. = Vvm., 1903. jan. 18. 6. p.; A Szakács Manó tulajdonát ... = SZÚ, 1903. jan. 18. 8. p.; A dr. Szakács Manó-féle ingatlanok utóárverése ... = Vvm., 1903. febr. 15. 6. p.

13 Házvétel. = SZÚ, 1903. márc. 22. 9 – 10. p.; A Szakács-féle árverés ... = Vvm., 1903. márc. 22. 5. p.

14 MNL VaML Vas Vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: Vv. fel. akv.) Szombathely, római katolikus születési anyakönyv (továbbiakban: r. k. szül. akv.) 289/1889.

15 Horváth, 2010. 65–66. p.

16 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 734/1903.; III. 735/1903.; A Sabaria kávéház eddigi bérlője ... = Vvm., 1903. júl. 16. 6. p.

17 Hotel garni. = Vvm., 1903. máj. 28. 5. p.

18 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 999/1903.

19 Uo.; Kovács-szálló. = Szombathelyi Friss Újság (továbbiakban: SZFÚ), 1903. aug. 7. 5. p.

Kovács família a szombathelyi szálláshely szolgáltatásba. Gothard a szálló üzletvezetésével Kovácsék vejét, Schönfeld Nándort bízta meg,²⁰ míg a kávéházat továbbra is bérleti formában a Kovács házaspár működtette.²¹

A Szakács-ház megszerzését követően Gothard Sándor a város felé garantálta, hogy a vendéglátó üzem teljes belső rekonstrukciójának végrehajtása révén egy olyan magas színvonalú és előkelő vendéglátóhelyet bocsát Szombathely ütemesen fejlődő idegenforgalmának szolgálatára, amelynek révén – saját szavait idézve – „*Szombathely város eddig is tág körben ismert jó hírneve ... még inkább fokozódik és az idegenforgalmat gyarapítandja.*”²² A vendéglátó létesítmény teljes körű belső rekonstrukciója haladéktalanul meg is indult. Ennek első ütemét a bérlő Kovács Jakabbal közösen végrehajtott, a kávéház komplett felújítása, technika korszerűsítése és teljesen új berendezése képezte,²³ amellyel kapcsolatosan a helyi sajtó abbéli kíváncságnak adott hangot, hogy a „... város haladásával a kávéház is párhuzamos lépést tartson”²⁴ s végeredményül a „... a modernizált Sabaria kávéház városunk egyik büszkeségét fogja képezni.”²⁵ Ez az elvárás realizálódott is. A minden részletében megújult és szecessziós stílusú bútorzattal berendezett Sabaria kávéház a „... városnak ezen az idegenforgalmára nézve nagyfontosságú helye ...”²⁶ 1903 augusztusára, a Szombathelyi Iparkiállítás alkalmára nyílt meg újból.²⁷ A szálloda pedig „35 szobával, teljesen átalakítva, újonnan, fényesen és kényelmesen berendezve”²⁸ december közepétől állt a vendégek rendelkezésére. (5–6. kép) A következő év nyarán a szálláshely kapacitás bővítése céljából, többek között, két nagy alapterületű lakást is vendégszobákká építettek át.²⁹

Kovácsék bérleti jogviszonya 1915. május 1-jével megszűnt s a továbbiakban a család a Március 15-ei, (ma: Mártírok tere) 1914-ben elkezdett és 1915 nyarára felhúzott, saját tulajdonú impozáns épületben folytatta sokágú vendéglátós működését.³⁰

Időközben a nagykorúságát elért Gothard Egon eladta az épületet, amelyet 1915. január 7-én kelt adásvételi szerződés alapján 1905-től a Sabaria vendégfogadó bérlője – ennek előtte a híres győri Elite kávéházat működtető³¹ – Herczeg Ferenc (7. kép) vásárolt meg 380.000 koronáért.³² Ezzel zárult a Szakács-ház életének második szakasza. Közbevetőleg megjegyzendő, hogy a szállóra és a kávéházra már 1911-ben aspirált Herczeg Ferenc, de a részéről felajánlott igen méltányos bérleti díjat Gothard Sándor nem fogadta el.³³

20 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 999/1903.

21 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 735/1903.

22 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 999/1904.

23 A Kovács-féle kávéházat ... = SZFÚ, 1903. ápr. 21. 5. p.; Átalakítás a Kovács-kávéházban. = SZFÚ, 1903. júl. 5. 5. p.; A Sabaria-kávéház újjáalakítása. = Vvm., 1903. júl. 12. 5–6. p.

24 A Kovács-féle kávéházat ... = SZFÚ, 1903. ápr. 21. 5. p.

25 Uo.

26 A Sabaria-kávéház újjáalakítása. = Vvm., 1903. júl. 12. 5. p.

27 A Kovács-féle kávéház. = SZFÚ, 1903. aug. 15. 6. p.; A restaurált kávéház. = Vvm., 1903. aug. 16. 5. p.

28 Megnyílt a Kovács-szálló. = SZFÚ, 1903. dec. 16. 5. p.

29 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 708/1904.; MNL VaML Szombathelyi építési vállalkozók műszaki iratai. 134. doboz.; A Kovács-szálló kibővítése. = SZFÚ, 1904. márc. 1. 5. p.

30 *Horváth József*: A szombathelyi „Kovács” Nagyszálloda, 1911–1923. = VHHK, 2015. 2. sz. 10–34. p.

31 A Sabaria-szálloda új kézben. = SZFÚ, 1905. jún. 11. 1. p.; Szálloda átvétel. = Vvm. 1905. aug. 1. 4. p.; Győr. = Magyar Vendéglős – és Kávés - Ipar, 1905. szept. 12. 7. p.; *Feiszt György*: Adalékok a szombathelyi Sabaria vendéglő történetéhez. In: *Előadások Vas megye történetéről*. 5. Szerk. Mayer László, Tilcsik György. Szombathely, 2010. 255. p. (Archivum Comitatus Castriferrei; 4.)

32 MNL VaML A szombathelyi járásbíró iratai. Telekkönyvi iratok. Telekkönyvi betétek 52. sz.; Szálloda-vétel. = Vvm., 1915. jan. 12. 3. p.; Szállodavétel. = SZÚ, 1915. jan. 12. 3. p.; Szállodavétel. = Vas megyei Napló, 1915. jan. 13. 2. p.

33 Gazdát cserélt a Sabaria kávéház. = SZFÚ, 1911. máj. 17. 3. p.

A MÚLTNAK KÚTJA

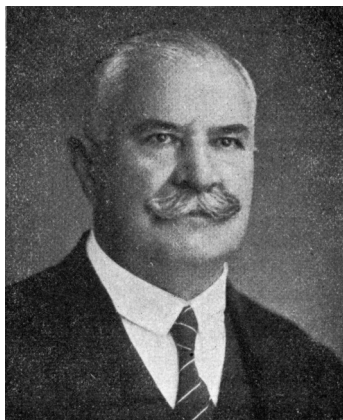
HORVÁTH JÓZSEF: „A NYUGATI KULTÚRA ELŐHÍRNÖKE EZ A KÁVÉHÁZ ÉS SZÁLLÓ...”

KOVÁCS-szálló SZOMBATHELYEN, a Gothard-palotában,
35 szobával, teljesen átalakítva, ujonnan, fényesen és
 kényelmesen berendezve.
Vonatokhoz omnibusz-közlekedés. — — — Olcsó árak !!!

6. kép. Hirdetés. (Vvm., 1904. jan. 10. 3. p.)

5. kép. Kovács (Sabaria) kávéház és szálló a Gothard-házban. (MNL VaML Vizmathy Géza fotógyűjteménye.)

7. kép. Herceg Ferenc.
 (Halász Imre: Vasmegyei fejek. Szombathely, 1930. 140. p.)

HERCEG SZÁLLODA
MEGNYITÁSA

A nagyérdemű közönség szíves tudomására adom hogy a tulajdonomat képező volt Kovács-féle szállót a kor igényeinek megfelelően ujonnan berendeztem és Herceg szálloda címmel 1916. jan. 1-én megnyitottam. Midőn a n. é. közönség szíves pártfogását kérve

maradtam kiváló tisztelettel
Herceg Ferenc

Központi melegfűtés

8. kép. Hirdetés.
 (Vvm., 1916. jan. 1. 8. p.)

9. kép. Herceg szálloda. (Fehér, 1927. 236. p.)

„SABARIA”
kávéház megnyitása

Van szerezésem a n. é. közönség szíves tudomására adni, hogy a tulajdonomat képező volt

Kovács-féle szállót és kávéházat

a kor igényeinek megfelelően ujonnan, fényesen berendeztem, központi melegvíz fűtéssel és a szállót „Herceg-szálló” s a kávéházat „Sabaria kávéház” címmel február 5-én megnyitottam. Midőn a n. é. közönség szíves pártfogását kérem, maradtok kiváló tisztelettel

Herceg Ferencz

„Herceg-szálló” és a „Sabaria-kávéház” tulajd.

10. kép. Hirdetés. (Vvm., 1916. febr. 5. 4. p.)

Visszatérve a tulajdonosváltáshoz, a házat 1915. május 1-jével birtokba vett Herczeg Ferenc július 21-én bezárta a szállót és kávéházat s kezdetét vette az épület átfogó belső felújítása,³⁴ amely ez alkalommal kapott központi fűtést.³⁵ A szállórészleg a kor igényeihez igazodva, újonnan berendezve 1916. január 1-jén (8. kép) nyílt meg újra.³⁶ A kortárs sajtóméltatás kihangsúlyozta, hogy a munkálatok végeredményeként a felújított hotel „Szombathely idegenforgalmát méltán emelni fogja elegáns és kényelmes berendezésével, központi fűtésével, finom divatú bútoraival ...”³⁷ s ehhez még a cikkíró hozzátette, hogy az „új Herczeg szállóban 50 szoba, fürdőszobák, foyér áll a közönség rendelkezésére.”³⁸ (9. kép) Miután Gothard Sándor felszabadult kávé iparjogosultságát Herczeg megkapta,³⁹ a munkák januárban tovább folytatódtak a csarnokszerű kávéház átalakításával, amelynek végeztével 1916. február 5-én megnyíltak a Sabaria-kávéház „... üvegajtai s bent igazi modern kávéházi kényelem ... fogadta az érkezőket ... a délutáni kávé idejére már különösen eleven élet zajlott a rózsaszín tapétás fehér falak között. A vendégek hangulatán meglátszott, hogy jól érzik magukat ... azon az egységes, barátságos, meleg hangulaton, amely a kávéház mérsékelt színvegyületei, harmonikus bútorstílusa, elegáns lámpáinak ragyogása ... adtak meg.” A fent idézett tudósítás a tapasztaltakat ekképpen összegezte: „Valóban intim fészekké varázsolódott a váróterem nagyságú régi kávéházi helyiség, s most a kártyások, billiárdozók mellett az olvasó és társalgó publikum is megtalálja a maga elkülönített nyugalmát ...”⁴⁰ A kávéház az újonnan kialakított belső beosztás nyomán „két részre oszlik, az egyik az olvasó, a másik a biliárd rész, ezen kívül vannak még kisebb kártyaszobák. A falak és ablakok mellett fülkeszerűen helyezkednek el a pamlagok ...”⁴¹ A munkálatok végleges befejeztével Herczeg Ferenc a már korábban átadott volt Kovács szállót Herczeg szálló, a kávéházat pedig továbbra is Sabaria néven 1916. február 5-én (10. kép) nyitotta meg.⁴²

A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 3-án hatályba lépett 33. sz. rendelete értelmében a Herczeg szállót is teljes berendezésével együtt a proletárállam kisajátította,⁴³ majd április 29-én a megyei direktórium bezáratta a kávéházat, amelynek megnyitását a hatalom pár nap múlva ugyan engedélyezte, de direktóriumi parancsra kiszolgálást csak szakszervezeti igazolvány felmutatása ellenében lehetett teljesíteni.⁴⁴ Az 1. világháború és a forradalmak éveit a vendéglátóipart érintő minden nehézséget tovább súlyosbította még a katonai beszállásolás.⁴⁵ Az átvonuló tisztek elszál-

34 A Sabaria kávéház gazdát cserél. = Vvm., 1915. júl. 20. 3. p.

35 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 900/1915.

36 Herczeg szállóda megnyitása. = Vvm., 1916. jan. 1. 8. p.

37 Uo.

38 Az új Herczeg-szálló. = SZÚ, 1916. jan. 1. 5. p.

39 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 153/1916.

40 Sabaria-kávéház. = Vvm., 1916. febr. 6. 4. p.

41 Az új Sabaria kávéház. = Vasmegeyi Független Hírlap, 1916. febr. 5. 2. p.

42 „Sabaria” kávéház megnyitása. = Vvm., 1916. febr. 5. 4. p.; Sabaria kávéház megnyitása. = SZÚ, 1916. febr. 5. 4. p.

43 MNL VaML Vasvármegyei Direktóriumának iratai (továbbiakban: Dir. ir.) 1262/1919.; A Vasvármegyei Forradalmi Kormányzótanács Hivatalos Közlönye, 1919. ápr. 10. 1. p.; Szocializálják a szombathelyi szállodákat, kávéházakat ... = Vvm., 1919. ápr. 3. 3. p.; A szállodák berendezéseinek lefoglalása. = Testvériség (továbbiakban: Te), 1919. ápr. 3. 4. p.

44 MNL VaML Dir. ir. 1967/1919.; Bezárták a kávéházakat. = Te, 1919. ápr. 30. 3. p.; A kávéházak kinyitása. = Te, 1919. máj. 3. 2. p.

45 1912. évi LXVIII. t. c. a hadiszolgáltatásról. In: Magyar törvények. 1912. évi törvények. Bp., 1913. 49–50. p.; Szombathelyi szállótulajdonosok és a katonaság. = Vvm., 1918. aug. 15. 3. p.

A MÚLTNAK KÚTJA

HORVÁTH JÓZSEF: „A NYUGATI KULTÚRA ELŐHÍRNÖKE EZ A KÁVÉHÁZ ÉS SZÁLLÓ...”

11. kép. Gráf József.
(Fehér, 1927. 235. p.)

12. kép. Herczeg (Sabaria) kávéház és szálló embléma.
(MNL VaML Szombathely és Vidéke Ipartestület iratai.
Szám nélkül/1923.

13. kép. Herczeg (Sabaria) kávéház belső.
(Fehér, 1927. 234. p.)

14. kép. Herczeg (Sabaria) kávéház-cukrászda belső.
(Képeslap. Spiegler Tibor gyűjteménye.)

lásolására a Herczeg szálló 47 vendégszobájából kezdetben négy, végül már 30–35 tartósan lefoglalt szoba utáni szállásbért a hotel nem kapta meg.⁴⁶ A szálló katonai igénybevétele következtében az 1920-as év folyamán felgyülemlett szobabér követelését Herczegnek csak 1923-ban sikerült peres úton érvényesítenie.⁴⁷

46 Látogatás a helyi szállodákban. = Vvm., 1921. jan. 1. 3. p.; Az állomásparancsnokság felelős a jogosulatlan katonai beszállásokért. A Herczeg-szálloda 200.000 koronás követelése a várostól. = Vvm., 1922. márc. 15. 6. p.

47 Herczeg Ferenc szállodás megnyerte a pörét a kincstár ellen. = Vvm., 1923. márc. 21. 4. p.

1921 derekától fokozatosan konszolidált helyzetbe kerül szálloda⁴⁸ 1923 kora nyarára már nagy forgalmat bonyolított le.⁴⁹ A háztulajdonos Herczeg 1923. november 15-ével a kávéházat és szállót 8 évi időtartamra a Vas vármegyei Kukméren (ma: Kukmirn, Ausztria) 1876-ban született,⁵⁰ szakiskoláit Bécsben végzett, majd Európa nagyvárosaiban szerzett szakmai ismeretei birtokában Budapesten jó nevet elért szállodai szakembernek, Gráf Józsefnek (11–12. kép) adta bérbe.⁵¹ A helyi sajtó annak a reményének adott hangot, hogy Gráf vezetése alatt a „*Sabaria kávéház az marad ami volt: a város jobb társadalmának és az itt időző idegeneknek kedves, otthonos szórakozóhelye.*”⁵² Az üzleti élettől 1923. november 16-án visszavonult Herczeg Ferencet⁵³ a város vendéglátásában vitt kiemelkedő szerepének elismeréséül a Szombathelyi Vendéglősök, Szállások és Kávésok Egyesülete 1924. február 25-ei közgyűlésén örökös díszelnökévé választotta.⁵⁴ Működését Gráf lényeges fejlesztésekkel kezdte egyrészt azzal, hogy az eredetileg két – szálló és kávéház – üzletágot a Király utca felől külön bejáraton át megközelíthető, kéthelyiséges cukrászdával bővítette, (13–14. kép) amelyet Sabaria néven 1924. december 24-én nyitott meg,⁵⁵ másrészt pedig azzal, hogy szintén 1924-ben újjáalakította a kávéházi kerthelyiséget.⁵⁶ 1931. februárban az egyik helyi lap azt a hírt röppentette fel, hogy Herczeg részéről felvetődött a ház eladásának gondolata,⁵⁷ mely lépésre ekkor még nem került sor s így a bérleti viszonyt továbbra is Gráf József folytatta.⁵⁸ Az épület hasznosítására 1931. augusztusban felmerült olyan elképzelés, amelyben a földszint bolthelyiségekké alakítása, a kávéház első emeletre helyezése, a vendégszobáknak csak a második szinten való meghagyása szerepelt.⁵⁹ A sajtó tudni vélte, hogy Gráf bérleti jogviszonyának megszűnésekor, majd Szegedre távozásakor⁶⁰ a kávéházat és szállót Herczeg Ferenc saját kezelésébe vette volna, ám olyan hír is szárnyra kelt, miszerint az emeleteken a hotel helyébe öröklakásokat alakítottak volna ki, de mindezek a híresztelések alaptalannak bizonyulva, még ez év decemberében Herczeg Ferenc önkéntes árverésen bocsátotta áruba az épületet.⁶¹ E lépés kiváltó okát itt nem részletezve, a lényeg az, hogy Pál fiának Herczeg Ferenc egzisztenciát teremtsen, betársította egy helyi bőrkereskedésbe,⁶²

48 Séta a szállodák körül. Javultak a szállodai viszonyok. = Vvm., 1921. júl. 31. 1–2. p.

49 *Lelovich Gyula*: Szombathely idegenforgalma. Látogatás a szállodákban. = Vvm., 1923. jún. 3. 4. p.

50 MNL VaML Vv. fel. akv. Kukmér, r. k. szül. akv. 51/1876.

51 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. III. 1798/1923.; Bérbeadják a Herczeg-szállót. = Hír, 1923. okt. 20. 3. p.; Értesítés. = Vvm., 1923. nov. 15. 3. p.; Új kézben a Herczeg-kávéház. = Vvm., 1923. nov. 16. 5. p.; Herczeg után Gráf. = Nyugati Újság (továbbiakban: NYÚ), 1923. nov. 19. 2. p.

52 Herczeg után Gráf. = NYÚ, 1923. nov. 19. 2. p.; Szombathely, 1777–1927. Jubiláris emlékalbum. Szerk. Fehér Károly. [Szombathely, 1927.] (továbbiakban: Fehér, 1927.) 233–235. p.

53 Értesítés. = Vvm., 1923. nov. 15. 3. p.

54 Vendéglősök közgyűlése. = Vvm., 1924. febr. 26. 3. p.

55 Modern cukrászda Szombathelyen. = NYÚ, 1924. nov. 17. 4. p.; Ma megnyílik a Sabaria cukrászda. = Vvm., 1924. dec. 20. 4. p.; Ami már régóta hiányzik Szombathely életéből. Megnyílik a Sabaria-cukrászda. = Hír, 1924. dec. 20. 1. p.

56 A Sabaria-kávéház kerthelyiségét ... = Vvm., 1924. máj. 23. 5. p.; A Sabaria-kert. = Hír, 1924. máj. 25. 3. p.

57 Eladják a Sabaria kávéházat és szállót. = Nyugatmagyarország (továbbiakban: Nym.), 1931. febr. 16. 3. p.

58 Graf József marad továbbra is a Herczeg-szálló és kávéház bérlelője. = Hír, 1931. febr. 20. 3. p.

59 A Sabaria kávéházat ... = Nym., 1931. aug. 10. 3. p.

60 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 219/1932.

61 Önkéntes árverésen adják el a Herczeg-kávéházat. = Nym., 1931. dec. 7. 2. p.

62 MNL VaML Szombathelyi Törvényszék iratai. Cégbírósi iratok (továbbiakban: SZT Cb. ir.) Társas cégek (továbbiakban: Tc.) 926.

de Herczeg Pál gátlástalanul csaló, sikkasztó üzlettársa okozta hatalmas összegű tartozást a hitelezők felé készfizető kezességet vállalt Herczeg Ferenc a szállóval fizette meg.⁶³

PALACE SZÁLLODA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A licitán a tekintélyes méretű építményt 8583 katasztrális holdnyi, Telkibánya [Abaúj-Torna vármegye] központú erdőgazdaságukkal az 1920-as évek végéig fa nagykereskedő dr. Stirling Emil ügyvéd és Jenő öccse,⁶⁴ ekkor az ausztriai Reichramingben üzemelő faipari részvénytársaság elnöke,⁶⁵ szerezte meg 250.000 pengőért.⁶⁶ A Szegedre távozott Gráf bérleti szerződésének 1931. december 31-ei lejártáig⁶⁷ a társtulajdonos dr. Stirling Emil újévig nem intézkedett új bérbeadás dolgában, emiatt 1932. január 2-án a kávéház és szálloda bezárt.⁶⁸ Ugyanezen napra elrendelt – de későbbre halasztott és részletekben végrehajtott – hatósági árverésen a kávéház, szálloda, cukrászda teljes berendezése és árukészlete Gráf tetemes adóhátralékának és egyéb adósságainak behajtása végett kiárusításra került.⁶⁹ Az épület jövőbeni hasznosítását illetően a helyi sajtó úgy értesült, hogy „... *sem a szálloda, sem a kávéház egyelőre nem nyílik meg és még egy fél év is beletelik, amíg az épület sorsáról döntenek. Még azt sem tudja az új tulajdonos, hogy meghagyja-e szállodának, illetve kávéháznak ... Minden esetre újból kívánja renováltatni az egész épületet. Az sincs kizárva, hogy a kávéház egy részét más üzlethelyiségnek adja ki.*”⁷⁰ A lapinformáció részben reálisnak bizonyult. Az épület komplett külső modernizálása és átfogó belső átépítése, a kávézó egy részének nyolc üzlethelyiségre felosztása Erdős Lajos és Hochholtzer Ödön szombathelyi építészek 1932. február 25-én kelt s május 3-án jóváhagyott közös terve alapján el is indult.⁷¹ Itt közbetűn nem érdektelen megjegyezni, hogy a szombathelyi vendéglátásban már korábban is érdekelt dr. Stirling Emil nem sokkal előbb végeztette el Széll Kálmán u. 8. sz. alatti házának földszintjén bérleményként értékesített Deák parki vendéglő átalakítását és bővítését.⁷²

Mivel a tulajdonosok végül is a készülőben levő Stirling-ház eredeti, vendéglátó funkciójának megtartása mellett döntöttek, a beruházás menete alatt megindult a leendő létesítmény üzemeltetésére hivatott társas cég szervezése. Az 1932. június 2-án kelt alapítási tervezet értelmében a kávéház, a szálló és a cukrászüzem működtetésére létesítendő részvénytársaság veszi bérbe a későbbiekben elkészülő Stirling-házat. Az alapítók a társaság

63 A Bíró és Herczeg cég összeomlásának érdekes fejleményei. = Vvm., 1931. jún. 25. 4. p.; Egy szombathelyi kereskedő bukása – fegyházbüntetéssel. = Pesti Hírlap, 1936. jan. 22. 19. p.; Az ismeretlen helyre eltüntetett vagyon rejtélye a törvényszék előtt. Két és fél évi börtönre ítélték a kereskedőt, akinek kezén eltűnt Szombathely egyik legnagyobb vagyona. = Esti Kurír, 1936. jan. 23. 11. p.

64 Gazdát cserélt Abaúj legnagyobb erdőbirtoka. = Reggeli Hírlap, 1928. nov. 3. 9. p.; A földbirtokreform sorsa. = Új Barázda, 1938. okt. 23. 5. p.

65 Von der Reichramingener Holzindustrie. = Linzer Tages-Post, 1929. dec. 31. 3. p.

66 Eladták a Herczeg-szállót. = Hír, 1931. dec. 17. 3. p.; Eladták a Herczeg-szállót. = Vvm., 1931. dec. 18. 4. p.

67 Búcsúzik a Gráf-kávéház. = Vvm., 1931. dec. 31. 2. p.

68 Mi történik a Gráf-kávéházzal? = Vvm., 1932. jan. 5. 3. p.

69 Bezárt a Gráf-kávéház. Elmaradt árverés és megkezdett végrehajtás különös története. = Vvm., 1932. jan. 3. 3. p.; Megkezdtek az árverést a Herczeg kávéházban. = Hír, 1932. jan. 13. 3. p.; Fél sikerrel járt a Gráf-kávéház árverése. = Vvm., 1932. jan. 15. 2. p.

70 Mi történik a Gráf-kávéházzal? = Vvm., 1932. jan. 5. 3. p.

71 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 861/1934.; Új szombathelyi építkezések. = Hír, 1932. máj. 4. 3. p.

72 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 1903/1934.

VASI SZEMLE

2020. LXXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

15. kép. Palace Szálloda Rt. részvény.
(A szerző gyűjteménye.)

16. kép. Palace hotel Király utcai homlokzat. (Képeslap. Spiegler Tibor gyűjteménye.)

17. kép. Palace szálló
Erzsébet királyné utcai
homlokzata. (Képeslap.
Spiegler Tibor gyűjteménye.)

18. kép. Palace kávéház belső.
(Képeslap. Spiegler Tibor gyűjteménye.)

alaptőkéjét 100.000 pengőben állapították meg. A kibocsátott 1000 db 100 pengő névértékű részvény (15. kép) 51%-át a négy Stirling-fivér – Emil, Jenő, Frigyes, Boldizsár – jegyezte le, de mellettük még említést érdemlő érdekeltséggel rendelkezett sógoruk, Prohászka János is.⁷³ A vállalkozás ekkor vette fel a Palace nevet.⁷⁴

Visszatérve ez építkezéshez, a homlokzat újjáalakításával az egykori Szakács-palota ekkor teljesen új, minden külső díszétől megfosztott, úgymond modernizált külső megjelenési formát kapott. (16–17. kép) Az újszerű küllemet nyert ház ünnepélyes bokrétaünnepélye 1932. október 29-én zajlott le.⁷⁵ Ezt követően a belső átépítésre került sor s a következő év tavaszán, 1933. március 19-én megtartott nyílt napon tekinthette meg a nagyközönség a látványosságzámba menő Palace kávéházat.⁷⁶ A külsőleg – belsőleg megújult kávéház és az 50 (ebből 44 kiadható)⁷⁷ vendégszobás szálloda minden külsőség mellőzésével, 1933. június 4-én nyitotta meg kapuit. A vármegyei napilap ekképpen mutatta be és méltatta a szombathelyi vendéglátás legújabb büszkeségét: „Szombathely városa új színnel, új fényvel lett gazdagabb. Ma délután megnyílik a Palace-kávéház és szálló. ... A nagyhangú reklám helyett beszéljen maga az új helyiség. Bátran állíthatjuk, hogy ehhez hasonló csak a kontinens metropolisaiban látható. Pazar fény és elegancia ömlik el az egész kávéházi helyiségen. A berendezés minden egyes darabja a leghozzáértőbb ízlésről tanúskodik. Mindenütt a ... bőkezűség dominál. A régi épületet teljesen átalakították, a kávéházi helyiség egy alsó és felső teremmel bővült, amelyek adott esetben teljesen elzárhatók és elkülöníthetők a kávéházi helyiségtől, estélyek és táncmulatságok részére berendezve. Ezenkívül kisebb helyiségei ideális kényelmet nyújtanak magántársaságok részére. Hasonló gonddal van berendezve a szálló 50 szobája is. Minden egyes szoba szalonszerűen és a kényelem minden kellékével ellátva. ... Ugyancsak pazar felszerelést kaptak a mellékhelyiségek is.”⁷⁸ Az írás szerzője elégedetten állapította meg, hogy „Szombathely városa olyan értéket nyert ezzel az új helyiséggel, amelyhez hasonló vidéken nem volt, de egyelőre nem is lesz. A nyugati kultúra előhírnöke ez a kávéház és szálló minden idetévedő idegen előtt.”⁷⁹ A hírlapíró megítélése szerint „Szombathely értékei közé ezután bátran odasorolhatjuk a Palace-szállót is.”⁸⁰ Végezetül a sajtóbeszámoló kiemelte, hogy „Külön elismerést érdemelnek ezért a pazar fényért és hozzáértésért Szombathely iparosai, akik ennek a nagy munkának a 90 százalékát végezték.”⁸¹ Egy másik tudósítás szintén lelkes hangú megfogalmazásában „mindenki a legnagyobb elragadtatással állapította meg, hogy a Palace-kávéház izléses és kényelmes berendezésével messze felülmúlta a hozzáfűzött reményeket és fővárosi viszonylatban is feltűnést keltene”.⁸² Az idézett értékelést erősítette meg az országos sajtó is. Az Est lap Szombathelyen járt riportere a látottakról úgy vélekedett, hogy a Palace az „ország legluk-

73 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace szálló Rt. iratai (továbbiakban: Palace ir.) Részvényjegyzési ív.; Külön értesítés helyett ... = SZÚ, 1916. aug. 13. 4. p.; Házasságok. = Vvm., 1916. aug. 13. 4. p.

74 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace szálló ir. Közgylési jegyzőkönyv (továbbiakban: Kjkv.), 1933. július 8.

75 Bokréta ünnep. = Nym., 1932. nov. 2. 3. p.; A Herczeg-szálló bokrétaünnep. = Vvm., 1932. nov. 3. 4. p.

76 A szombathelyi ipar sikere. = Hír, 1933. márc. 21. 3. p.

77 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 2703/1937.

78 Ma délután nyílik meg a Palace-kávéház. = Vvm., 1933. jún. 4. 6. p.

79 Uo.

80 Uo.

81 Uo.

82 Megnyílt a Palace szálló és kávéház. = Nym., 1933. jún. 6. 1. p.

szuriózusabb [legfényűzőbb] vidéki”⁸³ szállodája. A Pesti Napló hasábjain megjelent tudósítás megállapítása szerint a hotel „...kávéháza majdnem hű mása a budapesti Newyorknak.”⁸⁴ (18. kép)

A megnyitást követően a már fentebb említett Palace Szálló Részvénytársaság 1933. július 8-án tartotta meg alakuló közgyűlését, amely alkalomból az igazgatóság elnökévé az egyik főrésztvényest, a Vármegyei Takarékpénztárát képviselő Stein Ágoston vezérigazgatót választották meg,⁸⁵ a pénzügyet aligazgatója, vitéz Szabó József pedig a cégvezetői posztot töltötte be.⁸⁶ Idevonatkozóan még megjegyezhető, hogy dr. Stirling Emil a bank igazgatósági tagja volt.⁸⁷ A társaság megalakulásakor az alapítókat egy nívós, minden igényt kielégítő szórakozóhely létrehozása vezette.⁸⁸ (19. kép) A Palace exkluzivitását az igazgatóság világvárosias jelzővel illetett olyan hangulatvilágítás felszerelésével is emelte, amit „*eddig csak metropolisok nagy szállói ... tudtak nyújtani vendégeiknek ...*”⁸⁹ Rövid idő múlva a cégvezetés meglepedéssel állapíthatta meg, hogy a kávéház és a szálló „... *nem csak a helyi picon, hanem országos viszonylatban is, ha nem is méreteiben, de minőségben első rendű helyet foglal el és vendégeink előszeretete irányunkban állandóan fokozódik.*”⁹⁰

A Palace irányítására vonatkozólag lényeges változás következett be 1939-ben, amely évben a részvénytársaság elnöki tisztéről lemondott Stein Ágoston helyére a közgyűlés báró Wimpfen Iván báró, nyugalmazott alezredes választotta meg.⁹¹ A vállalkozás üzemeltetésében Gráf Józsefet Rendessy József követte,⁹² akinek kávéház bérletét, Budapestre távozása miatt, a Palace tulajdonosai 1942. május 1-jével megszüntették s helyébe új bérlőként Wagner József, a Sabaria főpincére lépett.⁹³

Az 1930–1940-es évek fordulóján már gazdasági nehézségekkel küszködő társaság 1942. május 15-ei közgyűlésén Wimpfen Iván elnök rámutatva a cég szerény jövedelmezőségére, továbbá arra, hogy előreláthatólag a vállalkozás még szerényebb nyereséget tud felmutatni, sőt deficités működésre van kilátás, ezért javasolta a felszámolás elhatározását. A közgyűlés az elnöki indítványt jóváhagyva, határozatilag kimondta a társaság likvidálásának megindítását.⁹⁴ A hotelt Magyarország 1944. március 19-ei megszállásakor a bevonult német katonaság, majd később a nyilasok foglalták le.⁹⁵

Ilyen helyzetben találta a Palace szállodát az 1945. március 4-ei Szombathely városát ért legpusztítóbb amerikai légitámadás, amelynek következményeként bombatalálat rom-

83 Az Est kiküldött munkatársának expressz tudósítása a magyar városokból, Szombathely ... = Az Est, 1932. aug. 6. 5. p.

84 *Rajna Béla*: Gyorsfénykép az ősi Sabariáról. = Pesti Napló, 1935. aug. 27. 8. p.

85 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Kjkv., 1933. július 8.

86 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 2703/1937.; MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 477., Tc. 1021. Palace ir. Kjkv., 1939. június 27.

87 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 477.

88 MNL VaML. SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Kjkv., 1935. június 15.

89 Hangulatvilágítás a Palace-szállóban. = Vvm., 1933. szept. 23. 3. p.

90 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Igazgatóság jelentése (továbbiakban: Ig. jel.), 1937. augusztus 5.

91 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Kjkv., 1939. június 27.

92 MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. 1149/1934., 2703/1937.

93 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Ig. jel., 1942. május 15.; Vasi-notesz. Most vált véglegessé a Palace-kávéház bérlőváltása. = Vvm., 1942. ápr. 24. 4. p.; Vasi-notesz. Ma már új gazdája van a Palace-kávéháznak. = Vvm., 1942. máj. 1. 3. p.

94 MNL VaML SZT Cb. ir. Tc. 1021. Palace ir. Kjkv., 1942. május 15.

95 MNL VaML Szombathely város polgármesteri hivatalának iratai (továbbiakban: SZVPH ir.) 50.085/1949.

A MÚLTNAK KÚTJA

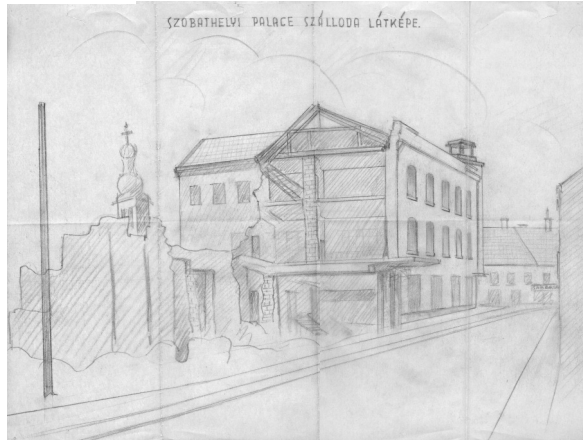
HORVÁTH JÓZSEF: „A NYUGATI KULTÚRA ELŐHÍRNÖKE EZ A KÁVÉHÁZ ÉS SZÁLLÓ...”

19. kép. Hirdetés. (Szombathely. Idegenforgalmi kalauz. Szombathely, 1933. 25. p.)

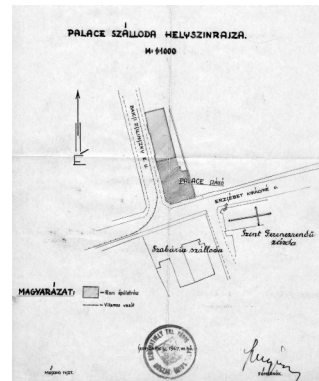
20. kép. A bombasérült Palace. (Czirók, 2015. 101. p.)

21. kép. A Palace romos épületének rajzos látképe. (MNL VaML SZVPH ir. 50.085/1949.)

22. kép. Palace romjai alól előkerült, megégett teáskanna. (A szerző gyűjteménye.)

23. kép. A Palace szálló helyszínrajza bombázás után. (MNL VaML SZVPH ir. 50.085/1949.)

bolta le az épület északi traktusát.⁹⁶ (20–21. kép) Dr. Stirling Emil 1946. januárban a következőképpen vázolta a Palace 40%-ban romossá válásának körülményeit és következményeit: *„Szombathelyen tartózkodott német katonaság az üzletekben és a pince egy részében kézig-ránátokat és páncélöklöket, valamint egyéb robbanó anyagokat raktároztak fel. Annak az oka tehát, hogy az épületnek hátulsó kisebb része tönkrement, nem a bombázás, hanem az ott beraktározott robbanó anyagok voltak okai, mert ezeknek sorozatos robbanása okozta a tüzet az épületben és rongálta meg magát az épületet is.”*⁹⁷ E beszámoló szembeötlő ellentmondása, hogy 1945-ben dr. Stirling a valóságnak megfelelően minősítette bomba sújtottnak a Palace-t.⁹⁸ Jelenleg megfegtetlenül maradt talány, hogy ekkor milyen megfontolásból tagadta az épület bombázásának tényét. Később dr. Stirling Emil a fent idézett tudósítását a bombázást illetően már tényszerűen így korrigálta: az *„épület ... hátsó a Bajcsy [Zsilinszky Endre, előbb Király] uccára eső része részint a több bombatalálat folytán, részint pedig ... földszinti üzlethelyiségekben elhelyezve volt lőszeres és egyéb robbanó anyagok felrobbanása következtében kiégett és tönkre ment.”*⁹⁹ (22. kép)

ÉS MÉG 5 ÉV

Az elkövetkező fél évtized a Palace helyreállítása, kibővítése utáni rendeltetészerű működésének visszaállítására, majd ennek meghiúsulása következményeként a ház hasznosítására felmerült különféle elképzelések jegyében telt el.

Az előbb jelzett időszak eseménysorának indulásaként a polgármesteri hivatal 1945. november 28-án hozott határozatával a Palace-t romépületté nyilvánította, *„... mivel bombázás következtében az épület oly súlyosan megsérült, hogy a ... rendeltetészerű állapotba való helyezése csak teljes átépítésével, vagy túlnyomó részének újjáépítésével lehetséges.”*¹⁰⁰ Dr. Stirling Emil részéről nem tényszerűnek tekintett döntés ellen terjedelmes felülvizsgálati kérelmet terjesztett az országos építésügyi kormánybiztos elé, mely beadványában a már idézett városi végzés megváltoztatására irányuló kérelmét ekképpen indokolta: *„... a szóban forgó épület teljes átépítésére szükség nincsen, mert annak csak kisebbik része, és pedig a Király ucca felé eső résznek a két ötöde sérült meg oly módon, hogy az átépítésre szorul ... az épületnek nagyobbik része szerkezetileg ... teljesen ép és csak olyan rongálódást szenvedett, mely helyreállítás szempontjából még csak engedélyezési eljárást sem tesz szükségessé.”*¹⁰¹ Mindezek alapján dr. Stirling a kormánybiztostól kérelmezte a fentebb idézett városi határozat megváltoztatását és a Palace romépületté nyilvánításának visszavonását.¹⁰² A fellebbezésben foglalt érvelés eredményeként a kifogásolt polgármesteri határozat úgy módosult, hogy a döntéshozó a romépület jelleget csak a Palace-nak a főbejáratig terjedő szakaszára tartotta fenn.¹⁰³ (23. kép) A fenti felterjesztésében dr. Stirling kérelme mellett

96 Czirók Zoltán: „Tegnap istenítélet volt Szombathelyen ...” Légitámadások a vasi megyeszékhely ellen, 1944–1945. Szombathely, 2015. (továbbiakban: Czirók, 2015.) 98. p.

97 MNL VaML SZVPH ir. 50.085/1949.

98 Uo.

99 Uo.

100 Uo.

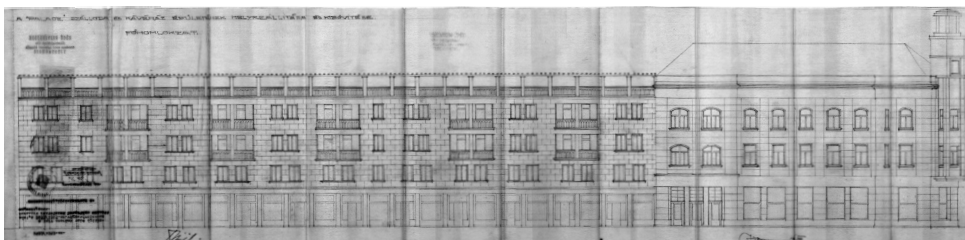
101 Uo.

102 Uo.

103 Uo.

arról tájékoztatta az építésügyi kormánybiztost, hogy az egész Palace épületet Jenő öccsével közösen helyre állíttatja és az erre vonatkozó terveket engedélyezésre már korábban benyújtotta.¹⁰⁴

A szóban forgó helyreállítás valójában olyan nagyléptékű vállalkozást jelentett, melynek keretében a Stirling fivérek a „... bomba súlytotta Palace szálloda és kávéház épületet részben helyreállítani, részben átépíteni, valamint a volt kávéházi kertnek beépítésével kibővíteni”¹⁰⁵ kívánták. Hochholtzer Ödön 1945. november 20-ai dátummal készült tervét (24. kép) dr. Stirling Emil december 20-ai kelettel nyújtotta be a városhoz engedélyeztetésre¹⁰⁶ s 1946. január 14-én meg is kapta az építési engedélyt, amely a kivitelezés teljes elkészültét 15 évben szabta meg.¹⁰⁷

24. kép. A tervbe vett új Palace szálló homlokzati rajza. (MNL VaML SZVPH ir. 50.085/1949.)

A nagyszabású újjáépítési és bővítési terv realizálását három ütemre bontva szándékoztak végrehajtani.¹⁰⁸ (25. kép) Az építkezés első szakaszaként a viszonylag csekély károsodást szenvedett kávéházi épületszárny – mivel a Palace-nak ez a része „szerkezeti felépítésében teljesen ép és szilárd, csupán a kávéház belső kiképzésének és nyílászáró szerkezetek egy részének történt csupán baja a tűz által, – a régi állapotnak megfelelően lesz helyreállítva ... azzal a kibővítéssel, hogy az utcai kávéházi termék alatti pincei rész söröző és borozó helyiségeknek lesz kiépítve ...”¹⁰⁹ A megmaradt Palace terv szerinti renoválásának elkészülte után önmagában is használható egységet alkotna. A régi szállodai rész elkészültét követően a beruházás ütemtervének 2. és 3. fázisa képezte a Palace nagyarányú kibővítését. A romrész elbontása nyomán üressé váló térségnek a korábbi kerthelyiséggel való összevonása révén keletkező területen újonnan emelendő három szintes bővítmény belső elrendezését a következőképpen mutatta be a tervező, Hochholtzer Ödön: „... a cca. [circa = körülbelül] 69 m hosszú [Király] utcai fronton a földszinten ... árkád létesül ...”¹¹⁰ [Itt, közbevetőleg megemlítésre érdemes a beruházás volumenét jellemző adat, miszerint a Palace-ből megmaradt épületrész tervezett bővítése egymagában meghaladta volna a szálló Király utcai homlokzatának eredetileg 58 m hossz méretét.¹¹¹] E közbeszúrás után a terv ismertetés

104 Uo.

105 Uo.

106 Uo.

107 Uo.

108 Uo.

109 Uo. Műszaki leírás a „Palace” szálloda és kávéház épületének helyreállítási, átépítési és kibővítési terveihez, 1945. december 20.

110 Uo.

111 Horváth, 2010. 60. p.

Itt egy rövid kitérésben essék említés a Palace katonai célú igénybevételének ügyéről. 1947 őszén a szombathelyi szovjet városparancsnokság vetette fel, hogy a viszonylag kevéssé sérült, lakatlan épületrészben tisztí szállást rendezne be.¹¹⁷ A későbbiekben az orosz megszálló alakulatok elhelyezésére kiszemelt Palace használható állapotba hozásához szükséges terveket a város megbízásából Hochholtzer Ödön építésmérnök el is készítette.¹¹⁸ Ezen elképzelések további fejleményeiről tájékoztató információk nem lelhetők fel.

E közbeiktatás után visszatérve a Palace eredeti, vendéglátó funkcióba való visszahe-lyezésének kérdéséhez, 1947 őszén úgy tűnt, hogy az épület régóta megoldatlan sorsa kedvezőre fordulhat. Ez év október 16-án dr. Stirling Emil arról tájékoztatta a polgármesteri hivatalt, hogy két – közelebről meg nem nevezett – befektetői társasággal folytat tárgya-lásokat, amelyek ha kedvezően zárulnak, megkezdí a megmaradt Palace helyreállítását, hogy a szálloda újra megnyitható legyen.¹¹⁹ Az említett megbeszélések nem jártak eredménnyel s miután a renoválás tetemes költségigényét nem sikerült biztosítani, így a Palace eredeti, kávéház–szálló rendeltetésének visszaállítása egyszer s mindenkorra elmaradt.

A Palace státuszában az egy időben, 1948. május 16-án hatályba lépett 5.630/1948.,¹²⁰ illetve az 5.640/1948. számú¹²¹ kormányrendeletek hoztak fordulatot. Az előbbi jogszabály a romépületek lebontásáról és újjáépítéséről, az utóbbi pedig a romlakások közületi helyre-állításáról intézkedett. Szombathely város törvényhatósági bizottságának 1948. május 28-ai ülése közületi helyreállítás céljára a Palace-épület igénybevételét is javaslatba hozta, amelyben 800.000 forint költségáfordítással 10 lakás kialakítását vették tervbe, mivel az idevonatkozó kormányrendelet a nagyfokú lakáshiány enyhítésére tekintettel közületileg a romos házaknak kizárólag lakás célú újjáépítését engedélyezte.¹²² A területileg illetékes engedélyező hatóság, a győri Építés és Közmunkaügyi főigazgatóság által, az 5.630/1948. sz. kormányrendelet mikénti végrehajtása tárgyában, június 25-re összehívott értekezleten ke-rült meg tárgyalásra a fent említett, május 28-ai törvényhatósági bizottsági ülésen a közületi helyreállítás ügyében tett javaslat. A megbeszélésen részt vett háztulajdonos, dr. Stirling Emil aggályosnak tartotta a Palace-épület túl magasan megállapított renoválási költségét. Emiatt, megítélése szerint, a házban kialakításra kerülő nagy bekerülési összegű, követke-zésképpen drága bérű lakások az irántuk megnyilvánuló nagyon valószínűleg erősen korlá-tozott helyi kereslet következtében nem jövedelmeznek annyit, amennyiből az újjáépítési kölcsön és kamata törleszthető lenne.¹²³ Erre az álláspontjára való tekintettel az épületet a regionális Építés és Közmunkaügyi főigazgatóság nem jelölte ki közületi helyreállításra.¹²⁴ A városi lakáshiány sürgető enyhítésére 1949. júniusban építésügyi miniszteri rendelettel indított újabb közületi romlakás helyreállítási program előkészítése céljából Szombathely

117 MNL VaML SZVPH ir. 1099/1947.

118 MNL VaML SZVPH ir. 50.085/1949.

119 Uo.; Felépül a Palace szálloda? = Új Vasvármegye, 1947. okt. 18. 1. p.; Felépítik a Palace szállodát? = Nyugati Kis Újság, 1947. okt. 19. 3. p.

120 A magyar köztársaság kormányának 5.630/1948. Korm[ány] sz[ámú] rendelete. = Magyar Közlöny (további-akban: MK), 1948. máj. 16. 1047–1050. p.

121 A magyar köztársaság kormányának 5.640/1948. Korm[ány] sz[ámú] rendelete. = MK, 1948. máj. 16. 1050–1051. p.

122 MNL VaML SZVPH ir. Kivonat Szombathely Város Törvényhatósági Bizottságának közgyűlési jegyzőköny-veből (továbbiakban: Kiv. SZVTB kjkv.) 56/1948. május 28.

123 MNL VaML SZVPH ir. 50.372/1948.

teljes romlakás állományáról ekkor készült felmérés a Palace-épületben hét helyreállítandó lakást vett számításba, de a renoválás elmaradt.¹²⁵

1949 őszére úgy tűnt, hogy a jövőre nézve végre rendeződik a Palace-épület helyzete, ha nem is eredeti vendéglátó funkciójának visszaállítása, de legalábbis a fennmaradása biztosítva lenne. E tekintetben biztató fordulatot hozott a Népgazdasági Tanács azon határozata, amely a kórházi ágyszám minél gyorsabban, minél magasabbra emelését rendelte el. E követelmény végrehajtása szükségessé tette az egészségügyi intézményekben lévő lakások igénybevételét is, aminek következményeként a kiköltöztetett alkalmazottaknak lakhatást kellett biztosítani. Egyedüli megoldást a város részéről igénybe veendő romházak felújítása adta. Így került számításba a korábban már közületi helyreállításra javasolt Palace épület is. A Magasépítési Tervező Intézet (MATI) soproni irodájánál készült és október 12-én le szállított újjáépítési terv szerint a kórházi alkalmazottak elhelyezésére kijelölt Palace-házban – az átépítés megvalósulása esetén – 15 lakoszoba, ezen kívül még négy db kétszobás lakás kialakítására nyílt lehetőség.¹²⁶

1949 decemberére a Palace épület évek óta húzódó újrahasznosítása tekintetében végérvényes megoldásnak tűnő fejlemény állt elő. Az Építésügyi Minisztérium meghirdette téli közületi romlakás helyreállítási akciójára a tárca december 3-ai keltezésű rendelkezésével Szombathelynek 500.000 forint hitelkeretet biztosított. Ezen összeg részbeni felhasználásával kívánta a város finanszírozni elsősorban is a belvárosi romos Palace szálló renoválását és a már korábban felmerült elképzelésnek megfelelően 10 lakásos bérházra történő átalakítását.¹²⁷ Erre vonatkozólag a MATI irodánál még korábban, eredetileg a köz-kórházi dolgozók Palace-házban elhelyezése céljából készült 300.000 forint költségvetésű átépítési tervet a városi műszaki hivatal átdolgozta olyképpen, hogy az épületben szintenként három – három db kétszobás és két-két db egyszobás lakást létesítettek volna. A műszaki hivatal javaslatára a törvényhatósági bizottság Szombathely nyomasztó lakás szükségletének enyhítésére, a félmilliós hitelből szintén 300.000 forint költség ráfordítással megvalósítható módosított terv kivitelezését határozta el.¹²⁸ E döntéssel a Palace újjáépítésének kis híján fél évtizede megoldatlan ügye elmozdult a holtpontról.

A VÉGZET

A kivitelező Szombathelyi Magasépítési Nemzeti Vállalat 1950. január elején hozzákezdett a Palace renoválásához, melynek első ütemeként 1950. január 9-én az építő cég megkezdte az épület bombasérült északi romos traktusának mintegy két hétre tervezett elbontását,¹²⁹ amelynek végeztével, a helyreállítás második szakaszaként, májusra készült volna el a szálló épen maradt részéből kialakítandó 10 lakásos bérház, földszintjén áruházzal.¹³⁰ A beruházás azonban február 3-án „*műszaki akadályok következtében le lett állítva.*”¹³¹ A leállítás kiváltó

124 MNL VaML SZVPH ir. Kiv. SZVTB kjkv. 151/1948. szeptember 30.

125 MNL VaML SZVPH ir. 50.463/1949.

126 MNL VaML SZVPH ir. 3653-1/1949. V.

127 MNL VaML SZVPH ir. Kiv. SZVTB kjkv., 340/1949. december 9.

128 MNL VaML SZVPH ir. 3653-1/1949. V.

129 Reflektorfény mellett bontották a volt Palace romépületét. = Vás megye (továbbiakban: Vm.), 1950. jan. 20. 5. p.

130 10 lakásos bérház épül a volt „Palace” romjaiból. = Vm., 1950. jan. 11. 3. p.

131 MNL VaML SZVPH ir. 561-16/1950. III.

oka s ennek a Palace sorsára nézve végzetes következménye a polgármesteri hivatal műszaki ügyosztályának a Szombathelyen folyamatban levő lakásépítkezések állásáról, 1950. május 13-ai kelettel a Belügyminisztérium elé terjesztett tájékoztató jelentéséből tudható meg. A szóban forgó dokumentum előjáróban megállapította, hogy a városnak nyújtott tervhitel „eredetileg téli romlakás helyreállítási akció céljait szolgálta, ”¹³² amely hitelkeretből a fentebb már említett 300.000 ft a Palace-nak lakóház célú újjáépítési költségét képezte. A terv szerint – folytatódik a jelentéstétel – „a Bajcsy Zs[ilinszky, korábban: Király] u. 2. számú romos, volt szálloda épületet kezdtük helyreállítani, ahol 10 db lakást készítettünk volna, de a munkálatok megkezdésekor megállapítást nyert, hogy az épület faanyagai könnyező házigombával oly mértékben fertőzöttek, hogy azok teljes megsemmisítésére és kicserélésére volna szükség. Miután az olyan költség többletet jelentett volna, amely nem áll arányban a helyreállított lakások értékével, az Ép[ítésügyi] miniszter Úr hozzájárulásával ezt az építkezést abbahagytuk és az épületet rommá nyilvánítva, lebontását rendeltük el. ”¹³³

Ezzel a döntéssel végérvényesen megpecsételődött a város egyik emblematicus épületének sorsa. A szombathelyi vendéglátást fél évszázadon át magasan reprezentáló, a föld színéről eltüntetett egyik fellegvárának fényes múltját ma már csak egykorú írott, képi és tárgyi emlékek őrzik az utókor számára.

EPILOGUS

A Palace-ház lebontása az építésügyi miniszter fent említett engedélye alapján, májusban meg is kezdődött s a megyei napilap 1950. szeptemberben önelégülten állapította meg, hogy a Palace-épület már eltűnt s az „urak egykori tivornyái helyén ”¹³⁴ munkásház fog épülni. A ház elbontásával keletkezett üres területen 1955. június 3-án kiadott építési engedély alapján az Építésügyi Minisztérium (É. M.) Lakásépítési Igazgatóságának beruházásában a generálkivitelező Vasmegyei Állami Építőipari Vállalat június 13-án kezdte meg az É. M. Lakóépítettervező Vállalat, nevezetesen Károlyi Antal és Tóth János tervei alapján egy 43 lakásos és a földszinten hat üzlethelyiséges bérház, a mai Savaria tér 1. (26. kép) felépítését. Az 1956. december 7-től több szakaszban átadott épülettömb végleges műszaki átadása-átvétele 1957. április 2-án történt meg.¹³⁵ A beépítetlenül hagyott területen kiképzett, 1956-ban Savaria névre keresztelt¹³⁶ sarokteret díszítő szökőkút s az abból kiemelkedő oszlop tetejét ékesítő Tyche istennő szobor, Molnár László alkotása, 1959. május 10-én került felavatásra.¹³⁷

132 MNL VaML SZVPH ir. 3652-4/1950. VI.

133 Uo.; Miért nem építik a Palacet? = Vm., 1950. febr. 12. 8. p.; Lebontják a Palacet. = Vm., 1950. márc. 5. 7. p.; Hamarosan bontják a Palace-t. = Vm., 1950. máj. 13. 6. p.; A romházak helyreállítása után új munkásházak létesítése indul meg. = Vm., 1950. máj. 31. 5. p.

134 Ez mind a Terv ajándéka. = Vm., 1950. szept. 27. 3. p.

135 MNL VaML Szombathely Város Tanácsa Végrehajtóbizottsága Építési és Közlekedési Osztályának iratai 30.225/1957.; MNL VaML Győrterv soproni irodájának iratai. Vas megyei tervrajzok. 27.; Újabb lakóházak épül Szombathelyen. = Vm., 1955. jún. 22. 1. p.

136 *Feiszt György*: Szombathely utcanevei és utcanevváltozásai. Szombathely, 1995. 59. p. (Acta Savariensa, 11.)

137 „Becsüljük meg városunk minden rögét, szeressük minden kövét”. Megnyílt Szombathelyen a városfejlesztési kiállítás. Leleplezték Tüche istennő szobrát. = Vas Népe, 1959. máj. 12. 3. p.